

С.І.Бегун-кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Волинського державного університету імені Лесі Українки

М.Б.Кулинич – старший викладач кафедри обліку і аудиту Волинського державного університету імені Лесі Українки

Ризики в інвестиційній діяльності

*Роботу виконано на кафедрі обліку і аудиту
ВДУ ім.Лесі Українки*

В статті розглянуто місце ризику в ринковій економіці. Авторами зосереджено увагу на різних видах інвестиційних ризиків. Проаналізовано основні методи нейтралізації ризиків інвестиційної діяльності.

Ключові слова: ризик, інвестиційні ризики, хеджування, диверсифікація ризиків, страхування ризиків.

Begun S.I., Kulynych M.B. Risks in investment activity. In clause the place of risk in market economy is considered. Authors have concentrated attention on various kinds of investment risks. It is analysed the basic methods of neutralization of risks of investment activity.

Key words: risk, investment risks, hedging, diversification of risks, insurance of risks

Ризик зустрічається в усіх сферах людської діяльності. В останні роки, в зв'язку з будівництвом ринкової економіки, значно зросла зацікавленість таким поняттям як економічний ризик, який породжується невизначеністю та конфліктністю. Ризик виникає за умови наявності альтернатив рішенням, планам, інвестиційним та інноваційним проектам тощо. Якщо немає альтернатив, немає і ризику [6,13].

У період переходу до ринку і в умовах його наступного функціонування принципового значення набуває проблема врахування ризику в підприємницькій діяльності. Треба відмітити, що в економіці України проблема ризику не є новою. Ризик існував завжди, але в плановій економіці він мав зовсім інший характер, оскільки всі підприємства знаходились в умовах відносної економічної передбачуваності.

Ще в 20-х роках був прийнятий ряд законодавчих актів, що містять поняття виробничо-господарського ризику. Проте вже в середині 30-х років категорія “ризик” була оголошена буржуазним поняттям, оскільки з ідеологічної точки зору ризик не поєднувався з проголошеним плановим характером розвитку економіки. Це

пов'язано з тим, що централізована система управління народним господарством прагнула до завищення результатів господарювання, знищення підприємництва разом з обов'язковою його умовою – ризиком. Саме тому дослідження і відомі розробки в галузі вивчення й аналізу ризику оголошувалися неактуальними для соціалістичної системи.

Для ефективного управління підприємством слід вміти проводити не тільки якісний аналіз ризику, але навчитися прогнозувати події, кількісно оцінювати ступінь ризикованості конкретних ситуацій [5, 335].

Ризик супроводжує діяльність всіх підприємств в ринковому середовищі незалежно від сфери їх функціонування, при цьому відмінність може полягати лише в його ступені. Неможливо усунути ризик повністю через об'єктивні та суб'єктивні причини. Наявність ризику не являється недоліком ринкової економіки, навпаки, його відсутність шкодить економіці, оскільки підриває її ефективність [9, 31].

Під час розвитку ринкових відносин в Україні та в республіках колишнього СРСР буде посилюватись невизначеність та конкуренція. Щоб вижити за цих умов слід навчитися прогнозувати події, оцінювати ступінь ризику, враховувати та керувати ним. Досвід розвитку всіх країн показує, що ігнорування чи недооцінка економічного ризику при розробці стратегії і тактики економічної політики при прийнятті конкретних рішень стримує розвиток суспільства [5, 78].

Сучасні дослідження свідчать про те, що проблема ризику набуває все більшого суспільного значення, оскільки ризик вже сприймається як чинник сучасного і особливо майбутнього суспільства. Деякі фахівці з теорії ризику вважають, що світове товариство у найближчій перспективі очікує суттєва трансформація, у процесі якої воно будуватиме свою стратегію розвитку тільки з врахуванням ризику [8, 171]. В Україні проблемами вимірювання економічного ризику займаються такі вчені – економісти як Вітлінський В.В., Варченко П.І., Ястремський О., Устенко О.Л., Мельник О.Т. тощо.

В зв'язку з активізацією інвестиційної діяльності в Україні все більш нагальною стає проблема врахування й оцінки інвестиційних ризиків. Якщо раніше вважалося, що при реалізації інвестиційних процесів отримують послідовність

грошових потоків, котрі можна проаналізувати, та на основі цього зробити висновок про доцільність капіталовкладень, то тепер увага буде звертатися на способи визначення ризику та прийняття рішення на цій основі [5, 336].

Інвестиційні проекти розробляються на основі визначених передбачень щодо капітальних і поточних витрат, обсягів реалізації продукції, цін на товари, послуги тощо. Незалежно від якості та кількості даних передбачень, майбутній розвиток подій завжди є неоднозначним, тому практика планування капітальних інвестицій розглядає й аспект невизначеності та ризику [3, 296].

В інвестиційному та фінансовому менеджменті під ризиком найчастіше розуміють міру невпевненості в одержанні очікуваних доходів від заданих інвестицій. Ризик проекту – це міра невпевненості в одержанні очікуваного рівня доходності при реалізації даного проекту

За сферами прояву виділяють такі види інвестиційних ризиків:

- ризики, пов'язані зі зміною економічних умов інвестиційних процесів;
- ризики, що виникають в результаті адміністративних обмежень інвестиційної діяльності, пов'язаних з етапами реалізації економічної політики держави;
- ризики, обумовлені соціальними факторами, в тому числі страйками робітників підприємств, акції яких є в інвестиційному портфелі інвестора;
- ризики екологічного характеру, а також катастроф та стихійних лих [9, 297];
- інші види ризиків, пов'язані з рекетом, крадіжкою майна, грубими порушеннями договірних зобов'язань партнерами при інвестиційній та господарчій діяльності [5, 335].

За формами реалізації інвестування суб'єктів економічної діяльності важливо виділити два основних види ризиків:

- 1) інвестиційні ризики, що відображають процес реального інвестування. Ці ризики пов'язані з невдалим вибором місцезнаходження об'єкта будівництва, схемою поставки будівельних матеріалів та обладнання, їх перебоями, іншими

факторами, що затримують введення в експлуатацію об'єктів інвестування, а також котрі знижують доход в процесі їх експлуатації;

2) інвестиційні ризики, що відображають фінансовий процес інвестування. Вони пов'язані з прорахунками в підборі фінансових інструментів для інвестування, фінансовими перешкодами чи банкрутством окремих емітентів, не передбачуваними змінами умов інвестування тощо [7, 349].

За джерелами виникнення доцільно виділити такі види ризиків:

- інвестиційні ризики “систематично - ринкові”, які виникають для всіх учасників інвестиційної діяльності та форм інвестування, що реалізуються. Вони передусім пов'язані зі стадією економічного циклу розвитку країни чи кон'юктурних циклів розвитку інвестиційного ринку, значними змінами податкового законодавства в сфері інвестування та іншими аналогічними факторами, на які інвестор вплинути не може при виборі об'єктів інвестування

- інвестиційні ризики специфічного характеру, властиві конкретному об'єкту інвестування чи діяльності конкретного інвестора. Вони пов'язані з підсиленням конкуренції в окремому сегменті ринку інвестиційних ресурсів, нераціональною структурою інвестованих коштів та іншими аналогічними факторами, наслідки яких в значній мірі можуть бути попереджені за рахунок ефективного управління інвестиційним процесом [5, 336].

В [3, 28] наводиться така класифікація ризиків (таблиця 1). Для розрахунку рівня ризику в балах в Україні була використана комп'ютерна аналітична

Таблиця 1.

Основні види інвестиційного ризику

Види ризику	Визначення
Капітальний	Загальний ризик, що стосується усіх інвестиційних вкладень.
Селективний	Ризик невірному вибору об'єкту для інвестування
Відсотковий	Ризик понесення збитків внаслідок зміни відсоткових ставок
Країнний	Ризик інвестування в країни з нестабільною ситуацією
Операційний	Ризик, пов'язаний зі збоями в роботі комп'ютерних систем
Часовий	Ризик інвестування у невдало обраний час
Ризик законодавчих змін	Ризик, зумовлений змінами в законодавчому регулюванні
Ризик ліквідності	Ризик втрат при реалізації цінних паперів
Ризик інфляції	Ризик знецінення доходів

система “Бізнес-прогноз”. Найбільші бали (9–10) мають відсотковий, крайній ризик та ризик ліквідності, найменші (4–7 балів) – селективний ризик. Середній рівень ризику в Україні становить 8-10 балів, в Росії – 7–10 балів, в США – 1–4 бали [7, 348].

Інвестиційні ризики можна визначити кількісно шляхом розрахунку таких показників як математичне очікування, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, бета-коефіцієнта тощо.

Для зменшення інвестиційного ризику потрібно здійснювати інвестування за чітким фінансовим планом, обережно купувати цінні папери, що обіцяють надприбутки, здійснювати інвестування тільки після отримання вичерпної інформації про об’єкт інвестування [2, 352].

Для ефективного управління ризиками інвестиційних проектів застосовуються різноманітні методи. До найбільш розповсюджених методів нейтралізації інвестиційних ризиків належать: метод диверсифікації, страхування, хеджування, розподілу інвестиційних ризиків.

Диверсифікація – інвестування фінансових ресурсів у більш ніж один вид активів, тобто процес розподілу інвестицій між різними об’єктами вкладення, які між собою безпосередньо не пов’язані [3, 311].

Одним з найбільш поширених способів запобігання чи зменшення ризиків є страхування. Страхування ризиків – передача певних ризиків страховій компанії. У широкому значенні страхування інвестицій розглядається як страхування тих об’єктів, обладнання, інженерних мереж, які були збудовані, змонтовані чи впровадженні внаслідок реалізації інвестиційного проекту. Процеси страхування інвестицій та управління інвестиційними ризиками спрямовані на своєчасне завершення робіт підрядником при затратах, що знаходяться в межах визначеної замовником суми [8, 621].

Хеджування – процес страхування ризику від можливих збитків шляхом переносу ризику зміни ціни з однієї особи на іншу. Воно здійснюється через укладання контракту, який призначений для страхування ризиків зміни цін – хеджа між стороною, що страхує (хеджером), та стороною, що бере ризик на себе (спекулянт). Хеджування може здійснюватись на підвищення чи зниження цін. Хеджер прагне знизити ризик, спричинений невизначеністю цін на ринку, продаючи форвардні, фьючерсні чи опціонні контракти. Ризик бере на себе спекулянт, який іде на одержання прибутку, граючи на різниці цін [3, 311]. Хеджування як техніка страхування від фінансових та комерційних ризиків може застосовуватись різними учасниками проекту: кредитором – для захисту від процентного ризику, проектною компанією – для захисту від зниження цін на продукт [7, 349].

У сучасній практиці широке розповсюдження отримав механізм розподілу ризиків, тобто часковий трансферт партнерам фінансових ризиків за окремими операціями. Найчастіше застосовуються такі напрямки розподілу ризиків, як розподіл їх між учасниками інвестиційного проекту, між підприємством і постачальниками сировини та матеріалів, між учасниками лізингової операції [3, 314].

Вибір одного із методів нейтралізації ризиків залежить від особливостей об’єкта інвестування та наявності вичерпної інформації про нього.

Література

1. Балабанов И. Т. Риск- менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 264 с.
2. Белых Т. П. Как минимизировать риск финансовых инвестиций // Економічний вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. – Дніпропетровськ : ДРФЕІ, 2000. – т.2, с.351-352.
3. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. – К.: Тов"Борисфен",1996. –288 с.
4. Данілов О. Д. Інвестування : Навч. Посібник. – К.: "Комп'ютерпрес", 2001. – 364 с.
5. Клименюк М. М. Моделювання та оптимізація ризиків в економіці // Наук. Вісник ВДУ, Економічні науки, 2001. – №3, с.77-80.
6. Котлова Л. М. Інвестиційні ризики в умовах ринкової трансформації відтворювального процесу // Економічний вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. – Дніпропетровськ : ДРФЕІ, 2000. – т.2, с.335-337.
7. Мельник О. Т. Методи ідентифікації фінансового ризику// Фінанси України, 2000. – №5, с.13-17.
8. Пикулина Н. Ю. Учет факторов риска в инвестиционной деятельности// Економічний вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. – Дніпропетровськ : ДРФЕІ, 2000. – т.2, с.348-350.
9. Сирополіс Ніколас К. Управление малым бизнесом: Пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 672 с.
10. Устенко О. Л. Теория экономического риска: Монография. – К.: МАУП, 1997. – 164 с.

Статтю подано до редколегії
30.12.2003 р.